

В. Е. Туренко, канд. філос. наук, мол. наук. співроб.
Н. В. Ярмолицька, канд. філос. наук, наук. співроб.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна

СПЕЦИФИКА Й ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ РАДЯНСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ 50–60-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Висвітлено специфіку досліджень у галузі естетики в контексті розвитку радянської філософії в Україні 50–60-х рр. ХХ ст. Виділено три основні вектори наукових робіт: суто ідеологічні праці, оригінальні естетичні розробки й історико-естетичні дослідження. Розкрито, що ідеологічні естетичні праці в основі своїй мали концепцію "позитивної естетики" А. Луначарського, що сприяла розробці українськими радянськими мислителями поняття соціалістичного реалізму, народності мистецтва, а також обґрунтовувала критику західної естетики та затвердження "радянської естетики". Показано, що, на відміну від конкретно ідеологічних робіт, оригінальні естетичні розробки ставили за мету не обґрунтування тих чи інших положень марксистсько-ленінської філософії, а, наскільки це було можливим, створення нових концепцій та ідей у цій галузі філософського знання. Виявлено, що в контексті історико-естетичних досліджень, на відміну від російських дослідників, українські вчені акцентували увагу переважно на розвитку вітчизняної традиції. Доведено, що в досліджуваній період естетична проблематика поряд з логікою, методологією науки, філософськими проблемами природознавства була однією із провідних у радянській Україні, тим самим роблячи Україну одним із центрів її дослідження у всьому Радянському Союзі.

Ключові слова: радянська філософія, історія української філософії, українська естетика, естетика в радянській Україні, Київський університет, Інститут філософії АН УРСР, львівсько-харківська естетична школа.

В. Э. Туренко, канд. филос. наук, мл. науч. сотр.
Н. В. Ярмолицкая, канд. филос. наук, науч. сотр.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
ул. Владимирская, 60, г. Киев, 01033, Украина

СПЕЦИФИКА И ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ЭСТЕТИКИ В УКРАИНСКОЙ СОВЕТСКОЙ ФИЛОСОФИИ 50–60-Х ГОДОВ ХХ ВЕКА

Освещено специфику исследований в области эстетики в контексте развития советской философии в Украине 50–60-х гг. ХХ в. Выделено три основных вектора научных работ: суто идеологические труды, оригинальные эстетические разработки и историко-эстетические исследования. Раскрыто, что идеологические эстетические труды в основе своей имели концепцию "позитивной эстетики" А. Луначарского, которая способствовала разработке украинскими советскими мыслителями понятия социалистического реализма, народности искусства, а также обосновывала критику западной эстетики и утверждение "советской эстетики". Показано, что, в отличие от конкретно идеологических работ, оригинальные эстетические разработки ставили целью не обоснование тех или иных положений марксистско-ленинской философии, а, насколько это было возможным, создание новых концепций и идей в данной отрасли философского знания. Выведено, что в контексте историко-эстетических исследований, в отличие от русских исследователей, украинские ученые акцентировали внимание преимущественно на развитии отечественной традиции. Доказано, что в исследуемый период эстетическая проблематика наряду с логикой, методологией науки, философскими проблемами естествознания была одной из ведущих в советской Украине, тем самым делая Украину одним из центров ее исследования во всем Советском Союзе.

Ключевые слова: советская философия, история украинской философии, украинская эстетика, эстетика в советской Украине, Киевский университет, Институт философии АН УССР, львовско-харьковская эстетическая школа.

УДК 13.02.:177:930.85

О. В. Шинкаренко, канд. філос. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
3864301@gmail.com

КУЛЬТУРА ІНДІЇ ЯК СВОЄРІДНИЙ ДОСВІД КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

В умовах сучасної масштабної глобалізації соціокультурного буття проблема культурної ідентифікації як процесу не лише індивідуального ототожнення (ідентичності) зі світом своєї спільноти, а й колективного самовизначення у становленні та збереженні унікального культурного цілого попри загрозу розмивання значущих смислових, ціннісних, символічних орієнтацій єдності залишається нагальною для теоретичного дослідження, і культурологічного зокрема. Досвід набуття та догортривало збереження культурної цілісності таким надскладним регіоном, як Індія, відомим своїм етнокультурним різноманіттям та складністю соціально-історичних умов існування, вважаємо досить показовим для вияву засад й умов успішності процесу ідентифікації. Статтю присвячено розгляду культурної своєрідності Індії щодо вияву притаманних їй історії процесів самовизначення та збереження своєї автентичності в умовах інокультурного тиску, що залишається актуальним як для теоретичних розвідок культурної регіоналістики, так і для подальших досліджень нагальної нині проблеми ідентичності й ідентифікації в їхньому культурологічному вимірі.

Ключові слова: культурна ідентифікація, культурна ідентичність, культура Індії, культурний регіон, культурні коди, культурна цілісність.

Постановка проблеми. У нинішньому полікультурному глобалізованому просторі досвід знаходження своєї культурної своєрідності, місця, ролі, можливостей розвитку, який репрезентує культура Індії, набуває особливої значущості. Загострені глобалізаційними процесами, комунікаційною об'єднаністю інформаційної мережі, проблеми співвіднесення глобального та локального ускладнюються можливістю руйнування конструктивного міжкультурного діалогу як домінуванням уніфікуючих стандартів ("давоська культура", за С. Хантінгтоном, чи "макдональдизація" (McWorld), за Б. Барбером), так і захисним заради власної культурної унікаль-

ності ізоляціонізмом. На часі пошук засад і механізмів збереження балансу своєї культурної ідентичності й основних світових культурних тенденцій, модернізації зокрема. З огляду на це вважаємо продуктивним звернення до існуючого культурного досвіду Індії як для культурологічних досліджень проблем ідентичності та ідентифікації, так і для культурної практики тих країн (для України зокрема), що перебувають у процесі модернізації та відродження національної самосвідомості після періоду зовнішнього соціально-культурного утиску.

Аналіз досліджень і публікацій. Культура Індії як об'єкт дослідницької цікавості привертала увагу і налі-

чує багату дослідницьку традицію різногалузових підходів. Культурну традицію Індії досліджують філософи, філологи, мистецтвознавці, релігієзнавці й інші дослідники гуманітарних і соціальних галузей. Насамперед варто згадати цілу спеціальну галузь індології з яскравими постатями М. Мюллера, С. Ольденбурга, В. Піменова, П. Ріттера, М. Арно, С. Уолперта і багатьох інших. Плідним є звернення до праць Дж. Неру, С. Вівекананди, Р. Тагора, М. Реріха. У контексті зазначеної проблеми вартими уваги є дослідження Л. Шапошнікової, Т. Скороходової, С. Серебряного, О. Буділовської, В. Явір та ін. Проблематика культурної ідентичності та ідентифікації в контексті різноманіття релігійних, соціально-психологічних, вікових, гендерних та багатьох інших підходів щодо фактичної ідентичності займає своє визнане місце, актуалізуючись у *postcolonial studies* (С. Рушді, Е. Саїд, С. Слемон, Г. Співак, Р. Янг та ін.), у теоріях з приводу національного, мультикультурного, громадянського самовизначення доби глобалізації (Ч. Тейлор, С. Хантінгтон, С. Холл, Дж. Рац та ін.). Розгляд порушеного у статті питання передбачає врахування теоретичних доробок з цієї проблематики.

Мета статті. Феномен Індії викликає потребу виявити, яким є той продуктивний потенціал культурної ідентифікації суспільства, що так довго утримує культурну цілісність попри всі перешкоди цьому на історичному шляху, а особливо в наш час модернізації та глобалізації, що підважують культурну своєрідність багатьох суспільств, загрожуючи уніфікацією та кризою культурної ідентичності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Полікультурність як провідна ознака сучасності з її наскрізною тенденцією глобалізованого соціокультурного буття по-особливому ускладнила, хоча в чомусь і розширила, можливості людини та її спільноти на шляхах самовизначення й ідентифікації. З огляду на це увага до проблеми ідентичності, культурної зокрема, актуалізує теоретичну аналітику таких феноменів, як індійська культура, що з давніх-давен завжди була притягальним фокусом різноманітних гуманітарних, культурологічних та соціальних студій.

Унікальність культури Індії підтверджується тим фактом, що всі, хто долучався до знайомства і дослідження цієї країни, ставали її захопленими шанувальниками. Скільки поетичних слів на адресу цієї культури залишено, таких як думка Р. Роллана (про це згадував Дж. Неру у своїй роботі "Відкриття Індії"): "якщо є на землі країна, де знайшли місце усі мрії людей, з того дня, коли перша людина почала сновидіння життя, – це Індія", чи твердження, в чомусь літературно перебільшене, що "Індія – колиська людської раси, колиська людської мови, мати історії, бабуся легенди та прабабуся традиції" (М. Твен).

Однак не тільки митці, а й строгі теоретики, зустрівшись із її культурним надбанням, заражались піднесеністю для вираження свого не тільки враження, а сухого теоретичного висновку. "Індія – це земля мрії" – таке означення супроводжувало той романтизований образ, що постав унаслідок відкриття світу "древніх текстів та вічної мудрості... гармонійної єдності людини і світобудови", який зруйнував поверховість вражень щодо індійської традиційної екзотики. Дедалі очевиднішим ставало, що "касти, забобони, поганські боги відносяться до цього світу як шкаралупа до горіха" [6, с. 40]. Німецький сходознавець і санскритолог М. Мюллер, наприклад, визначаючи у свій час значення індійської культури для вихованих на античному й семітському спадковій європейців, наголошував, що якщо шукати, звідки можна черпати "ті корективи, що найбільш бажані, щоб зро-

бити внутрішній світ людини більш досконалим, більш обширним, більш об'ємним і, по суті, людянішим, зверненням не лише до цього життя, але й до життя вічного, – я вказав би на Індію" [3]. Відомий індолог С. Уолперт стверджує, що "багато в чому Індія – це більше стан душі, ніж державне утворення. Ось уже понад 4 тис. років індійська цивілізація існує радше у вигляді імперії ідей, ніж усередині будь-яких територіальних меж" [8]. Цей висновок збігається із відміченою в свій час М. Реріхом особливістю: "хто побував в Індії не туристом, перехожим, а доторкнувся до сутності життя країни, чи, точніше, великого континенту, того ніколи і ніде не покине зачарування великою Індією" [6, с. 207].

Окрім захоплення тим багатством, унікальністю, навіть екзотичністю, що являє собою індійська культурна спадщина, особливу увагу теоретиків різноманітних галузей соціогуманітарного знання привертає унікальність культурної цілісності та сталості Індії протягом тисячоліть, яка не має аналогів у світі. Адже протягом п'яти тисячоліть індійська цивілізація сформувалась і розвивалась як особливий комплекс різноманітних культур (наприклад, протоіндійська культура Хараппи чи власне індійська культура від арійського завоювання), строкатих племен і народів (представників практично усіх расових груп і головних етносів: індоарійських – 72 %, дравідійських – 25, монголоїдних і переважно тибето-бірманських, мунда, мон-кхмерських та кукі-чин – 3 % населення), різних мовних сімейних груп (індоевропейської, дравідійської, австроазійської, семіто-хамітської, із 22 офіційними мовами та більш півтори тисячі говірок і діалектів), різних релігійних систем і конфесій (індуїзм, іслам, християнство, сикхізм, буддизм, джайнізм, іудаїзм). Наведені загальновідомі факти підсилюють наочність вражаючого феномена цілісності культурної ідентичності Індії, але й залишають правомірною поставлену І. Валлерстайном проблему, чи існує в дійсності Індія, чи, можливо, "індійська культура є тим, що ми колективно стверджуємо про неї" [1, с. 6].

У пошуках відповіді на питання про парадоксальність культурної самобутності Індії слід звернути увагу на низку особливостей розвитку цієї древньої цивілізації. Упродовж культурно-історичного буття обставини щодо цілісного культурного самовизначення цього масштабного регіону (індійського субконтиненту) були радше малосприятливими. Це і велетенська площа культурного простору з різноманіттям природно-кліматичних зон, що визначало різні способи господарювання та побуту, різну соціально-економічну якість життя в різних регіонах субконтиненту. І відсутність будь-якої довготривалої соціально-політичної цілісності. Адже найбільшої централізації Індія набула завдяки британській колонізації лише у XVIII ст., що дало привід для твердження, що "Індія як "суверенна держава" почасти була творінням самих англійців у період з 1750–1850" [1, с. 4]. Це, врешті, періодичне, з найдавніших часів і до сучасності включно, перебування під завойовницькою експансією різних народів, які внаслідок своєї колоніальної домінації та номінації не могли не залишити сліду в індійському культурному просторі. Це, зокрема, і психологічні наслідки колоніального статусу протягом довгих століть з особливим характером меншовартісної самооцінки і самовідчуття суспільства, з нав'язаним йому образом ідентичності як призначеного для залежності та підкорення.

Проте у процесі становлення індійської цивілізації, на думку індологів, можна відшукати і передумови, що зіграли у свій час роль системоутворювального підґрунтя для формування культурних устоїв та до яких у пошуках своєї культурної ідентичності звертались пере-

дові індійські мислителі в процесі боротьби за соціально-культурну незалежність. До них можна віднести виокремлені С. Ольденбургом привнесені аріями в середині II тис. до н. е. та розвинені в подальшому процесі культурного становлення базові засади [4, с. 20–39]. Серед них відомий індолог зазначив сільську общину як базову модель суспільної організації життєдіяльності, релігійну систему брахманізму на фундаменті Вед (в езотеричній завершеності ведичного комплексу як уже продукту майже тисячолітнього інтелектуального індійського доробку), систему варн (брахмани, кшатрії, вайш'ї, шудри), що згодом доповнилась кастовою сегregaцією за професійною спеціалізацією, нарешті, мову санскрит як лінгвістичний об'єднуючий засіб культурного спілкування та культурного залучення шляхом "санскритизації" Південно-Східної Азії без будь-якої мовної агресії щодо буденних мов (пракритів). Попри можливу претензію щодо надто сильного визначення походження індійської культури в цій гіпотетичній версії як арійського "культурного завоювання", виокремлення цих рис як значимих в індійській культурній своєрідності протягом тривалого часу вважається достатньо продуктивним.

Переважаюча сільська община як основної форми життєдіяльності, хоч і частково подоланої розвитком міських центрів, у сучасній Індії – велетенських мегаполісів, вплинуло на традицію общинної самоорганізації та управління (*панчаят*). Цінність такого надбання з улагодження соціальної взаємодії особливо відчутна на тлі варно-кастового устрою, легітимної сегregaції та регламентації стилів життя спільноти з часів Дхармашастри (Закону Ману). Ця традиція не була полишена навіть після її скасування у процесі демократизації в сучасну добу. Маючи таку тривалу історію і не втрачаючи своєї впливовості й донині, кастове системно-структурне утворення не тільки відіграє роль габітусу (П. Бурдьє) щодо внутрішньої визначеності соціального й індивідуального, а й сприяє формуванню здатності прийняття різнопланової – згідно з *кармою* та *дхармою* – багатоукладності способів життя. Ведична міфологічно-ідейна "картина світу", що постала із філософської розробки ритуалізованої практики брахманізму, забезпечувала розуміння особистого життя як символічного ритуалу "жертвопринесення" (для двічінароджених відповідно до *ашрамів* – структурованих програм життя) для підтримання вічного порядку (*риту*) – єдності всього суцього – та для досягнення перспективної єдності індивідуального (Атман) і всезагального (Брахман) рівнів у безперервній динаміці Всесвіту (колесо *сансари* для людського рівня – "шляху пращурів" та стан *мокші*, утіленого звільнення за принципом "tat tvam asi" – для плану "шляху богів"). Тут "життя" всесвіту, як і життя окремої людини, є нічим іншим, як один величезний, безупинний обряд" [8, с. 130]. Досвід практичного долучення до цілісності людського та природного, навіть космічного, планів сприяв налаштованості свідомості кожного на особливий режим сприйняття свого місця і ролі у порядку буття. "У всій Індії, від опаленого півдня до піднесених Гімалаїв, живуть знаки, про які ви згадаєте... У всіх них ви віддасте по справедливості данину шани тонкості та піднесеності думки. Будь-який індус, від найбільш ученого до найпростішого кулі, буде радий поспілкуватись про предмети високі. Навіть за короткий час ви зрозумієте, що поверх особистого побуту, поверх суспільності та державності для індуса будуть найбільш значущими високі духовні предмети" [6, с. 206].

Зрозуміло, що таке "мистецтво мислити про високі предмети" та ще з позиції, що "в людині є дух, який є осередком усього суцього" (С. Радхакришнан), радше ідеалізований образ, теоретичне узагальнення продук-

тів духовно-інтелектуальної практики тривалого часу (від т. зв. "ведичної ночі", коли і складались основні смисли і змісти філософської інтерпретації ведичної мудрості у становленні індуїзму, у реконструкції індійськими інтелектуалами текстової спадщини у процесі культурної ідентифікації). Реальність, як відомо, не зовсім відповідає ідеальним уявленням. Однак важливим є інше – сама практика повсякденного буття, організована за означеними традиційними системно-структурними утвореннями та культурними устоями, сприяла підтримці того "духу Індії", що в більшій мірі визначав іманентну єдність індійської спільноти. Зорієнтованість на соціокультурні практики як організуючу силу такого розмаїтого суспільства, як Індія, навіть дала привід дослідникам характеризувати індійську (індуську – за переважачою практикою системи індуїзму) традицію як "ортопраксію" (М. Кормак), на відміну від "ортодоксії". Адже визнано, що "смысл Вед – в ритуальных діях" (Джайміні), а практика йоги (психофізіологічного тренінгу) є не тільки складовою індійської буденності, а визнана ЮНЕСКО унікальним внеском до світової культурної нематеріальної спадщини.

Повсякденні практики, як механізми входження людини в соціокультурний простір через соціалізацію (долучення до різних видів соціальної діяльності, оволодіння соціальними та культурними цінностями, відтворення певних рольових настанов), вже є певною ідентифікацією як самовідчуття людини всередині конкретної культури. Навіть якщо теоретичне розуміння визначає ідентифікацію як процес "*усвідомленого* прийняття певних культурних норм, моделей поведінки, системи цінностей як ототожнення та пристосування в культурі", то важливість власне щоденних практик в ролі екзистенційної засади у становленні культурної ідентичності як індивіда, так і спільноти не викликає сумніву. Однак набуття культурної ідентичності як символічного засобу об'єднання з одними та дистанціювання від інших, виявлення внаслідок цього своєї сутності, залучення до колективних сутностей соціуму, до духовного ядра як життєстверджуючих смислів і символів культури – це вже інший рівень глибинної рефлексії над попередньо не усвідомленими інтенціями культурного самовизначення.

Розуміння ідентичності як найважливішого акту самоусвідомлення суспільством і в ньому будь-якою особою самих себе, сутнісних основ свого буття на рівні архетипових, глибинних підстав визначає необхідність уже не стихійного, а цілеспрямованого зусилля. Продуктивність та повноцінність індивідуальної культурної ідентичності, без якої під загрозою опиняються колективні соціальні зв'язки, втрачається продуктивна культурна спроможність суспільства, напряму залежать від того, що соціально-культурна спільнота має здійснювати "з приводу своєї історичної і суспільної самості процес та результат самовизначення у головних своїх колективних сутностях і святинях. Це, відповідно, тотожність суспільства своїй історичній, культурній і духовній сутностям і та спадковість, яку воно стверджує в їхньому історичному розвитку" [2]. Така колективна ідентифікація відбувається вже як культурна самосвідомість, не тільки як ототожнення, у процесі зіставлення і порівняння з іншими культурами та вимагає інтелектуальної роботи щодо саморефлексії, навіть конструюванню (із ресурсу колективного безсвідомого зокрема) самобутності суспільної єдності у своїх культурних кодах: цінностях, нормах, стереотипах, уявленнях тощо.

Ця робота щодо культурної ідентифікації Індії була виконана інтелектуальною елітою, зокрема представниками так званого Бенгальського Відродження (Р. Рай, С. Вівекананда, Р. Тагор, А. Гхош та ін.), в період кін-

ція XIX – першої половини XX ст. під гаслом "відкриття Індії" (термін Дж. Неру [7]). Її успішність узасадничена насамперед наявністю безцінного духовно-ідейного матеріалу, репрезентованого Ведами, Махабхаратою, Рамаяною, Дхармашастрами, пуранами, тантрами, філософськими текстами даршан й іншими класичними текстами санскритської літератури. Зазначений матеріал, проаналізований, перетлумачений, презентований для своєї та міжнародної спільноти, виявив головне в індійській культурно-духовній своєрідності: "Ми дуже древній народ, і ми чуємо шепіт століть, що відійшли в вікопомне минуле" [3]. У цих культурних глибинах містився той потенціал, до якого звернулись мислителі вже модерної доби задля вияву тієї основи культурної суверенності індійської спільноти, що мала надати культурної гідності та єдності цьому різноманітному регіону задля успіху звільнення від колоніальної залежності та подальшої соціокультурної розбудови.

Однак необхідно зауважити і своєрідність тогочасного соціально-культурного контексту. Адже тоді Індія вперше за всю історію цивілізації на Індостані була найбільшим цілісним територіальним об'єднанням, проте не була вже такою монолітною щодо укоріненості у ведичну традицію. Вона і тоді, як і нині, була зібранням в одному культурному просторі різноманіття релігійних вірувань і практик. Якщо навіть сам індуїзм, що в основі орієнтувався на ортодоксальність Вед, характеризувався низкою різних течій і напрямків, то мусульманство, буддизм чи джайнізм тим паче мали власну духовну традицію. І це на тлі того, що в духовно-ідейну мозаїку вносився колорит сформованої на основі знайомства із Заходом й отриманої там освіти інтелектуальної еліти з її "англофільством", з новою орієнтацією на модернізацію індійського майбуття.

Однак те, що було досягнуто на шляхах відкриття через поглиблене дослідження текстового спадку, осмислення традицій, історії, життя народу – "перший індигенний образ Індії як особливого соціокультурного простору" (Т. Скороходова), було досягнуто з позиції поєднання двох інтелектуальних перспектив, якби "подвійного бачення": одночасного погляду зсередини (індійської традиції) та ззовні (критичного погляду європейського раціоналізму) [7]. Ба більше, отриманий результат – експліковані ідеї, смисли, принципи розуміння людини та світу – сам був утіленням суті культурної своєрідності Індії. Адже сам підхід й інтерпретація текстового надбання як пошук смислу буття своєї батьківщини, пошук достоїнств та глибинних основ власної культурної своєрідності являли імпліцитну індійську духовність, попри набуту європейську освіченість ставши не тільки відкриттям людських і соціальних сенсів у бутті Індії, а й культурно-ідентифікаційним виміром інтелектуальних представників свого народу. Розшук сутнісного ядра культурної цілісності цього масштабного субконтиненту з різноманіттям народів, регіонів, вірувань, традицій у стародавніх духовних устоях відбувся завдяки реалізації принципів, що у своєму подальшому усвідомленні стали головними візіями своєрідності, певними культурними кодами: "синтез – асиміляція – розвиток" (Дж. Неру), "пошук істини ненасильницьким шляхом" (М. Ганді), "єдність у різноманітті" (С. Вівекананда).

Через актуалізацію давньої духовної спадщини індійські реформатори реалізували притаманну індійській філософсько-духовній традиції здатність синтезу, з одного боку, із культурним пластом минулого та, з іншого боку, з тими новаціями, хоч й інокультурними, навіть протилежними (європейська християнська традиція, раціоналізм), що за умови толерантного, без марного заперечення, сприйняття (асиміляція досвіду, моделей

інших народів, що приходили на субконтинент) продуктивно доповнювали культурну спроможність Індії. "Старе не заперечувалось, не відкидалось, а ніби канонізувалось у новому своєму кращою складовою, насамперед тією, що була здатна до розвитку, подальшого руху і трансформації" [9]. Практично реалізоване взаємне доповнення ідейно та соціально-практично розширювало ("розширення свідомості" за Р. Тагором) культуру Індії, роблячи її більш гнучкою, життєстійкою та довговічною.

Глибинна моральність – добродійна, на основі ахімси, відповідальність людини (дхарма) за лад світобудови (рита) як інтегральна засада культурної ідентифікації перекривала хиби несправедливості практикованих соціальних норм, несла перспективи оновлення. Як зазначав Дж. Неру, "ми знаємо, як набувати молодість знову, хоча спогади і мрії тих століть, що минули, залишаються з нами. Протягом усіх цих довгих століть не якась таємна доктрина або таємні знання підтримували життєздатність Індії, а найбільша гуманність, різноманітна і сповнена терпимості культура і глибоке розуміння життя і його таємничих шляхів" [3].

Висновок. Отже, вияв культурної ідентичності був цілеспрямованим процесом "відкриття Індії" інтелектуальними елітами як для самовизначення індійської культурної спільноти, так і для розуміння можливостей і загальнокультурної місії Індії в цілісності людства. Це здійснювалось у реконструкції й артикуляції головних смислів давніх ідейно-духовних і соціопрактичних надбань індійської спільноти. Духовний високоморальний потенціал культурних укладань, як ціннісно-ідейна матриця, в більшій мірі був "ідеальним образом" Індії, але як вираз "духу Індії", що склав осереддя культурної гідності на шляхах самосвідомості спільноти, відіграв важливу роль у згуртованому спротиві колонізаторам. Як фокус культурної ідентичності, цей образ набуває особливого значення на тлі тих складних реалій, що здавна характеризували життя цього багатолюдного регіону та залишаються нагальними соціально-культурними проблемами донині. Це і проблеми подолання соціальної нерівності, бідність широких мас народонаселення, наростання етнопатрістичного сепаратизму, політичних конфліктів, підсилених у свій час ще і поділом на Республіку Індія, Пакистан, Бангладеш. Проте дух миролюбства, толерантності, віротерпимості, принцип ненасилля формують ту цементуючу засаду, яка дає право констатувати: культура, насамперед, має значення, попри (понад) соціальні обставини та негаразди забезпечуючи плідну єдність культурної ідентичності регіону. Успішність культурної ідентифікації сприяє утриманню Індією ролі культурного лідера для народів Південно-Східної Азії і, зокрема, виправдовує претензії на роль духовного гуру в загальносвітовому контексті. Останнє вважаємо правомірним з огляду на наявні ненасильницькі інтенції "культурного синтезу" у практиці Індії, її успішності в розвитку та у процесі модернізації (п'яте місце по ВВП серед країн світу), збереження культурної гідності у складних умовах глобалізації. В основі соціокультурної успішності знаковим є характер культурної ідентифікації Індії, а досвід ролі високоосвіченої, високоморальної, патріотично відповідальної інтелектуальної еліти у відтворенні та підтриманні консолідуючої "м'якої сили" культурної ідентичності може слугувати прикладом для інших та загальнокультурної єдності людства загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Валлерстайн І. Существует ли в действительности Индия? [Електронний ресурс] / І. Валлерстайн // Логос. – 2006. – № 5 (56). – С. 3–9. – Режим доступу: http://www.intelros.ru/pdf/logos_05_2006/valerstain_3-9_logos.pdf

2. Козин Н. Г. Идентификация. История. Человек [Электронный ресурс] / Н. Г. Козин // Вопросы философии. – 2011. – № 1. – С. 37–48. – Режим доступа: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=254&Itemid=52
3. Неру Джавахарлал. Открытие Индии. В 2-х томах. [Электронный ресурс] / Джавахарлал Неру [Пер. с англ. В. В. Исакович, И. С. Кливанская]. – М.: Издательство политической литературы, 1989 г. – Режим доступа: <https://www.litmir.me/br/?b=237625&p>
4. Ольденбург С. Ф. Основы индийской культуры / С. Ф. Ольденбург // Ольденбург С. Ф. Культура Индии. – М.: Наука, 1991. – 277 с.
5. Пименов В. А. Возвращение к дхарме / В. А. Пименов. – М.: Наталис, 1998. – 415 с.
6. Рерих Н. К. О вечном... / Н. К. Рерих. – М.: Политиздат, 1991. – 462 с.
7. Скороходова Т. Г. Феномен "открытия Индии" в социальной мысли Бенгальского Ренессанса [Электронный ресурс] / Т. Г. Скороходова // Вопросы философии. – 2015. – № 9. – С. 189–200. – Режим доступа: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=1250&Itemid=52
8. Уолперт С. Индия: История, культура, философия. [Электронный ресурс] / С. Уолперт. – Режим доступа: https://royallib.com/book/uolpert_stenli/indiya_istoriya_kultura_filosofiya.html
9. Шапошникова Л. В. Мудрость веков [Электронный ресурс] / Л. В. Шапошникова. – М.: Международный Центр Рерихов, 1996. – 480 с. – Режим доступа: <https://lib.icr.su/node/611>

REFERENCES

O. V. Shynkarenko, PhD, Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine

INDIAN CULTURE AS A PECULIAR EXPERIENCE OF CULTURAL IDENTIFICATION

The article is dedicated to the consideration of the phenomenon of India as an indicative example of the productivity of the spiritual and ideological potential immanent in its historical heritage and social practices, as the basis of the identification process as an affirmation of unity for such a culturally diverse region. The bringing to light of the cultural identity of India, reconstructed at one time in the research of the patriotic intellectual elite, has become that productive self-determination ("the discovery of India"), which, having played its role in preserving its authenticity under foreign cultural pressure, remains relevant for successful self-development in complex globalization processes of multicultural world community. The principles of "synthesis, assimilation, development", "search for truth in a non-violent way", "unity in diversity" became the cultural codes that make up the core of the identification of the Indian cultural community. Through the actualization of the ancient spiritual tradition, the Indian reformers realized the inherent in the Indian philosophical and spiritual tradition the ability to synthesize, on the one hand, with the cultural layer of the past, and, on the other hand, with those innovations, albeit another cultural, even opposite (European Christian tradition, rationalism), which, under the condition of tolerant, without vain denial, perception (assimilation of experience, models of other peoples who came to the subcontinent), productively complemented the cultural capacity of India.

The modern large-scale globalization of socio-cultural life accentuates the importance of the problem of cultural identification as a process not only of individual identification (identity) with the world of one's community, but also of collective self-determination in the formation and preservation of a unique cultural whole. The threat of erosion of meaningful semantic, value, symbolic orientations of unity actualize cultural studies of this problem. The culture of India provides a vivid experience of long-term preservation of the cultural integrity known for its ethnocultural diversity, the complex socio-historical conditions of the region's existence, which appears to be very productive both for theoretical studies of cultural regionalism and for further cultural studies of identification.

Key words: cultural identification, cultural identity, culture of India, cultural region, cultural codes, cultural integrity.

Е. В. Шинкаренко, канд. филос. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
ул. Владимирская, 60, г. Киев, 01033, Украина

КУЛЬТУРА ИНДИИ КАК СВОЕОБРАЗНЫЙ ОПЫТ КУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ

Посвящено рассмотрению феномена Индии как показательного примера продуктивности духовно-идеологического потенциала, имманентного историческому наследию и социальным практикам, в качестве основания процесса идентификации как утверждения единства для столь культурно многообразного региона. Обнаружение культурного своеобразия Индии, реконструированного в свое время в исследовании патристически настроенной интеллектуальной элиты, стало тем продуктивным самоопределением ("открытие Индии"), которое, сыграв свою роль в сохранении культурной подлинности в условиях инокультурных давлений, остается актуальным для успешного саморазвития в сложных процессах глобализации современного поликультурного мирового сообщества. Культура Индии в своем опыте длительного сохранения культурной целостности является тем объектом научного интереса, который не теряет своей актуальности как для теоретических исследований культурной регионалистики, так и для дальнейших исследований острой ныне проблемы идентичности и идентификации в их культурологическом измерении.

Ключевые слова: культурная идентификация, культурная идентичность, культура Индии, культурный регион, культурные коды, культурная целостность.

1. Vallerstajn, I. (2006). Does India Exist? Logos, 5 (56), 3–9. Retrieved from http://www.intelros.ru/pdf/logos_05_2006/valerstajn_3-9_logos.pdf (In Russian).
2. Kozin, N. G. (2011). Identifikaciya. Istoriya. Chelovek [Identification. History. Human]. Voprosy filosofii, 1, 37–48. Retrieved from http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=254&Itemid=52
3. Neru, D. (1986). Otkrytie Indii [Discovery of India]. Retrieved from <https://www.litmir.me/br/?b=237625&p>
4. Ol'denburg, S. F. (1991). Osnovy indijskoj kul'tury [Foundations of Indian Culture]. In Ol'denburg, S. F. Kul'tura Indii. Moscow, Nauka.
5. Pimenov, V. A. (1998). Vozvrashchenie k dharma [Return to dharma]. Moscow, Natalis.
6. Rerih, N. K. (1991). O vechnom... [About eternal]. Moscow, Politizdat.
7. Skorohodova, T. G. (2015). Fenomen "otkrytiya Indii" v social'noj mysli Bengal'skogo Rennessansa [Discovery of India' Phenomenon in the Bengal Renaissance's Social Thought]. Voprosy filosofii, 9, 189–200. Retrieved from http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=1250&Itemid=52
8. Wolpert, S. (2013). India: History, Culture, Philosophy. Retrieved from https://royallib.com/book/uolpert_stenli/indiya_istoriya_kultura_filosofiya.html (In Russian).
9. Shaposhnikova, L. V. (1996). Mudrost' vekov [The wisdom of the ages]. Retrieved from <https://lib.icr.su/node/611>

Надійшла до редколегії 12.04.21